

Тематична рубрика: **ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ
ПІДПРИЄМСТВАМИ (ЗА ВИДАМИ ДІЯЛЬНОСТІ)**

УДК: 338.43

Шумкова В.І.,

аспірант кафедри статистики, АГД та маркетингу

Сумський національний аграрний університет

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ:
УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД
METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF ECONOMIC SECURITY:
UKRAINIAN AND FOREIGN EXPERIENCES**

У статті досліджено питання історичного виникнення та розуміння поняття «економічна безпека». Автором узагальнено сучасне трактування економічної безпеки в Україні та розглянуто основні її складові. Визначено, що економічна безпека є основою для формування стабільного доходу та для підтримки рівня життя населення. Розглянуто рівні існування безпеки та їх особливості. Вивчено питання використання індексу економічної безпеки в США.

Ключові слова: *економічна безпека, національна безпека, складові економічної безпеки, рівні економічної безпеки, індекс економічної безпеки.*

В статье исследованы вопросы исторического возникновения и развития понятия «экономическая безопасность». Автором обобщена современная трактовка экономической безопасности в Украине и рассмотрены основные ее составляющие. Определено, что экономическая безопасность является основой для формирования стабильного дохода и для поддержания уровня жизни населения. Рассмотрены уровни существования безопасности и их особенности. Изучены вопросы использования индекса экономической безопасности в США.

Ключевые слова: *экономическая безопасность, национальная безопасность, составляющие экономической безопасности, уровни экономической безопасности, индекс экономической безопасности.*

In the article the author investigate the question of the historical origin and understanding the concept of «economic security». The author summarized modern interpretation of economic security in Ukraine and considered its main components. The author determined that economic security is the basis for the formation of a stable income and maintain living standards. The author considered the level of economic security and their features. The author studied the use of the index of economic security in the USA.

Keywords: *economic security, national security, components of economic security, the level of economic security, index of economic security.*

Постановка проблеми. Економічна безпека – це важлива складова існування та діяльності будь-якого підприємства та держави в цілому. Розуміння та правильне тлумачення цього поняття допоможе правильно визначати фактори, що впливають і будуть впливати на економічну ситуацію в країні та економічний розвиток кожного підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання трактування та дослідження сутності економічної безпеки висвітлюється у працях вітчизняних та зарубіжних науковців, таких як Власюк О.С., Мунтіян В.І., Кірієнко А.В., Ілляшенко С.Н., Козаченко А.В., Васильців Т.Г., Волошин В.І., Бойкевич О.Р., Каркавчук В.В., Д. Ламберт, В. Грір, Грегорі А. Хубер, М. Шлезінгер, Р. Валлетта та ін.

Постановка завдання. Метою написання статті є дослідження питання тлумачення поняття «економічна безпека» українськими і закордонними фахівцями та його еволюція.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питанням економічної безпеки почали цікавитися одразу ж після виникнення грошей, але, на жаль, наші

предки не змогли однозначно та правдиво трактувати даний термін. У стародавніх трактатах поняття «економічної безпеки» було синонімом поняття «національної безпеки».

Нами було виділено такі основні етапи еволюції поняття «економічна безпека»:

1. У трактаті «Артхашастра», що датується IV-III століттям до н.е. розкривається питання про роль держави, яка повинна полягати у колонізації прилеглих територій, будівництві шляхів, поселень, плантацій, розвитку промислів, встановленні іригаційної системи, організації царського господарства, наповнення державної скарбниці та забезпеченні перевищення надходжень у скарбницю над видатками.
2. У Стародавньому Китаї та Стародавній Греції і Римі питання економічної безпеки повністю звелось нанівець. Воно лише іноді порушувалося під час визначення та вивчення основних функцій держави, серед яких є економічна функція, управлінська функція, соціальна функція та оборонна функція.
3. У часи Київської Русі економічна безпека полягала у тому, що лише відбувався збір податків та контроль за своєчасністю проведення цього збору. Вважалося, що порушенням економічної безпеки була невчасна сплата податків до казни.
4. Із приходом меркантилізму відбулося переосмислення ототожнення понять економічної та національної безпеки. Економічна безпека держави полягала у забезпеченні активного грошового балансу. Активний грошовий баланс – це перевищення надходжень коштів із за кордону в економіку країни над платежами, що йдуть за кордон. Велика кількість вчених з того часу намагалися визначити основні розбіжності між національною та економічною безпекою.

Нове твердження щодо економічної безпеки країни в цілому та кожного підприємства окремо дав Р. Коуз, який вважав, що держава повинна надати правові важелі, які б дали можливість ринку самостійно вирішувати нестандартні ситуації, що виникають у світі.

В Україні вивчення поняття «економічна безпека підприємства» почалося лише у 90-х роках минулого століття. Нашими сучасними авторами (Мунтіян В.І., Кірієнко А. В., Ілляшенко С.Н., Козаченко А.В., Васильців Т. Г., Волошин В. І., Бойкевич О. Р., Каркавчук В. В.) як і у більшості країн світу було розділено поняття економічної безпеки держави та економічної безпеки підприємства. На нашу думку, таке розділення є доцільним, адже на сучасному етапі існування економіки, економічна безпека кожного підприємства формує економічну безпеку країни у цілому.[2, 3]

Якщо узагальнити всі існуючі визначення поняття «економічна безпека», то можна сказати, що економічна безпека – це система основних та забезпечуючих складових, які шляхом безпосередньої, комплексної та постійної взаємодії між собою забезпечують такий стан, при якому підприємство ефективно використовує наявні власні, залучені та позичені ресурси, покращуючи при цьому існуючий економічний потенціал, має значні конкурентні переваги на існуючих ринках та має можливості покращити свої ринкові відносини, запроваджує заходи із покращення стану виробництва, що у майбутньому захистить його від впливу негативних внутрішніх і зовнішніх факторів.

Економічна безпека підприємства має у своїй структурі такі складові як організаційно-управлінська безпека, фінансова безпека, кадрова безпека, техніко-технологічна безпека, правова безпека, інформаційна безпека, екологічна безпека, силова безпека, інвестиційна безпека, ринкова безпека, інтерфейсна безпека та страхова безпека.

Проаналізувавши підхід до розкриття сутності та призначення економічної безпеки підприємства в Україні, звернемо увагу на тлумачення даного поняття у зарубіжних країнах.

Як зазначає Власюк О.С., сучасні США, Великобританія, Німеччина формують свої стратегії економічної безпеки за допомогою надлишкових, насамперед фінансових, ресурсів, що дає змогу без утиску економічних інтересів та економічної безпеки виявляти зони господарювання з

підвищеним рівнем економічного ризику, забезпечуючи таким чином умови для стратегічної, перспективної самодостатності і конкурентоспроможності.

Для країн з ринковою, донедавна перехідною економікою найоптимальніша модель забезпечення економічної безпеки базується на творчому поєднанні ресурсів стабільності, керованості й помірному економічному ризику в тих сферах господарювання, де можна отримати максимальну соціально-економічну ефективність, а також створити сприятливі умови для інвестування.[1]

Економічна безпека є основою для формування стабільного доходу або інших матеріальних та нематеріальних ресурсів для підтримки рівня життя в даний час і в майбутньому.

Економічна безпека базується на наступних умовах :

- платоспроможність;
- планування майбутніх грошових потоків фізичних осіб чи юридичних осіб та держави;
- гарантії зайнятості населення та безпеку праці, які є основою для стабільного розвитку підприємств, і, як наслідок, збільшення рівня валового внутрішнього продукту та національного багатства держави.

Економічну безпеку закордонні фахівці (Д. Х'юбер, А. Веб, К. Дунан) часто ототожнюють з поняттям фінансової безпеки, але слід зазначити, що економічна безпека, як правило, включає в себе значний ефект рівня виробництва даного суспільства і грошову підтримку для непрацюючих громадян. На противагу цьому, фінансову безпеку частіше відносять до індивідуального та сімейного управління капіталом і заощадженнями.

Отже, поняття економічної безпеки закордоном розглядають на двох базових рівнях:

- макрорівень або рівень держави, економічна безпека держави;
- макрорівень, економічна безпека підприємства та населення.

На макроекономічному рівні поняття «економічна безпека держави» є основною складовою частиною безпеки держави. Економічну безпеку

держави за кордоном найчастіше називають ще національною безпекою.

Термін «національна безпека» започаткували у США. Його вперше офіційно було використано Президентом Сполучених Штатів Теодором Рузвельтом. У своєму посланні Конгресу в 1934 р. він виправдовував захоплення зони майбутнього Панамського каналу інтересами «національної безпеки США». У 1947 р. Конгресом США було прийнято закон «Про національну безпеку». Відтак проблема національної безпеки стала однією із стрижневих у наукових дослідженнях американських і західноєвропейських учених у соціологічній, політологічній та економічній галузях. Після Другої світової війни США вирішили максимально використати тогочасні можливості свого впливу. Саме тоді американці розробили концепцію національної безпеки, а на її основі – доктрину державної безпеки. Закон США «Про національну безпеку» зобов'язав усі державні структури провадити цілеспрямовану політику щодо воєнно-політичного протистояння з Радянським Союзом та державами Варшавського договору.

Маємо зауважити, що у країнах Західної Європи зміна поглядів на національну безпеку як на діяльність, сфокусовану переважно на запобігання воєнній небезпеці, пов'язаній із існуванням «зовнішнього ворога», відбулася ще на початку 1970-х років. Каталізатором подібної трансформації була глобальна енергетична криза й активізація діяльності світової спільноти у сфері охорони навколишнього природного середовища. Сконцентрованим поняттям національної та глобальної безпеки стало гасло «ефективна економіка плюс здорове довкілля».

Маємо зауважити, що оскільки життя держави і суспільства розгортається в часі й просторі в різних сферах, національна безпека є багатоплановим явищем, що має політичні, воєнні, економічні, соціальні, екологічні та інші характеристики, а також три базові рівні (рис.1).

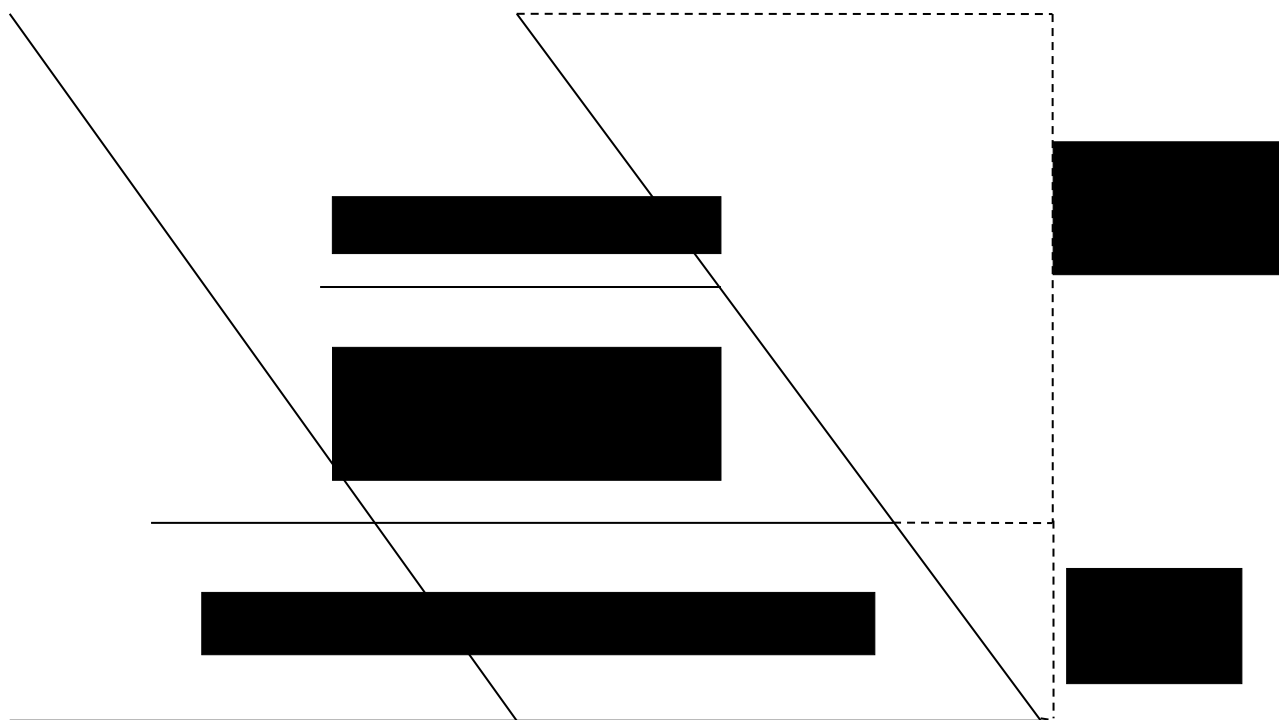

Рис.1. Рівні економічної безпеки держави

Реальний сектор створює, економічну та економіко-оборонну безпеку. Процеси, що відбуваються в них є фізичні, та будуть мати вплив військовий потенціал і економічний потенціал країни.[5]

Сфера регулювання створює політичну складову, яка здійснює обробку інформації та прийняття рішення щодо створення, перетворення, розподілу та використання потенціалів реального сектора, тобто економіки, а також визначати рівень відповідного впливу на навколишнє середовище. Військові інструменти, які використовується для забезпечення безпеки держави знаходиться в розпорядженні політичної складової.

Отже, економічна безпека на рівні держави є забезпечуючою складовою, яка безпосередньо впливає на внутрішній та зовнішній розвиток держави.

Головними інструментами економічної безпеки держави є:

- альтернативна вартість;
- гранична корисність і гранична вартість;
- баланс у виборі товарів.

На мікроекономічному рівні поняття економічної безпеки розглядається у розрізі рівня підприємства та рівня населення, де головним чинником визначення рівня економічної безпеки є населення та домашні господарства.

Рівень економічної безпеки населення вимірюється за допомогою визначення розміру доходів, що працівники і їх сім'ї потребують для задоволення основних потреб життєдіяльності та розрахунку розміру доходу, який забезпечить довічну економічну безпеку наступних. Рівень економічної безпеки кожної особи залежить від кількості членів родини та їх вікової групи.

На думку зарубіжних науковців (М. Парк, Д. Ламберт, В. Грір), економічна безпека є циклічним поняттям, де безпека одного рівня прямо залежить від безпеки іншого рівня. Детально проаналізувавши таке твердження, ми запропонували таку схему існування економічної безпеки (рис.2).

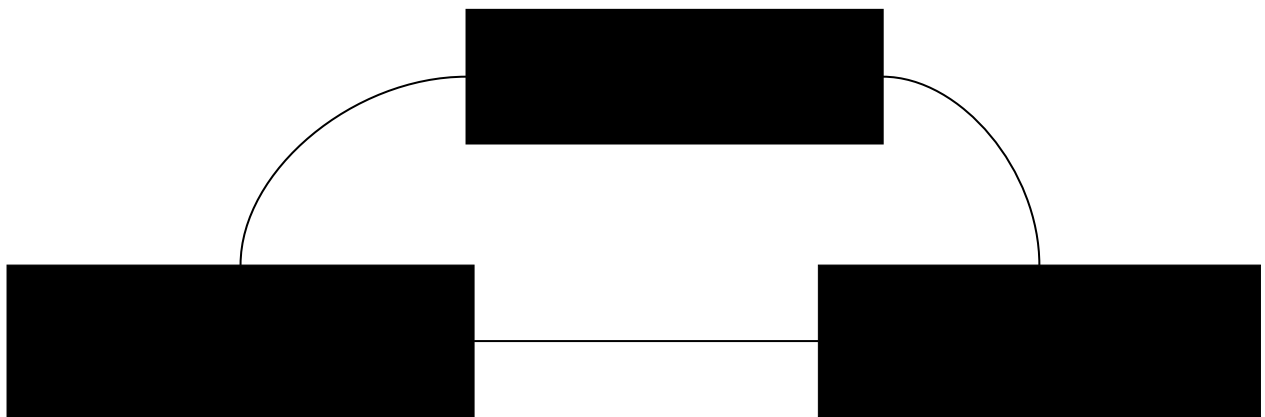

Рис.2. Схема залежності рівнів економічної безпеки держави

Для визначення рівня економічної безпеки держави, підприємства та населення американськими вченими було запропоновано індекс економічної безпеки.[4]

Індекс економічної безпеки – це інтегрований показник, який характеризує рівень економічних втрат населення та домашніх господарств

США.

Індекс економічної безпеки залежить від трьох основних параметрів, які, на думку громадян Америки, найбільше впливають на їх життєдіяльність:

- 1) загальний розмір можливих збитків;
- 2) вартість медичного забезпечення та страхування;
- 3) недостатність ліквідних фінансових ресурсів для покриття перших двох можливих ризиків.

Індекс економічної безпеки визначає так звану «адекватну» фінансову безпеку. Вона характеризує достатність фінансового багатства індивіда, яка буде задовольняти його навіть при умові загального зниження рівня доходів громадян всієї країни.

Іноземні дослідники вважають, що якщо індивід має «адекватну» фінансову безпеку, то зниження наявного доходу на 25% або більше не призведе до погіршення його фінансового стану.

Для отримання правдивих результатів при розрахунку індексу економічної безпеки особи, які не мають постійних достатніх доходів не виключаються із загального розрахунку, а об'єднуються в так звану групу «цільова».

На противагу, особи з постійним доходом об'єднуються в групу «донор».

Після цього оцінюється коефіцієнт впливу групи «донор» на групу «цільова» і на розмір отриманого коефіцієнта коригується сам індекс економічної безпеки.

Дана техніка оцінює рівень економічної безпеки кожного регіону окремо і допомагає визначити, що буде впливати на його подальший розвиток.

Індекс економічної безпеки дає можливість визначити ступінь функціонування кожної складової економічної безпеки підприємства, на якому працює населення регіону; рівень економічної безпеки окремої галузі

та економічної безпеки держави в цілому. Така оцінка проводиться шляхом групування даних кожного регіону.[5]

Отже, дослідивши роботи іноземних вчених, ми прийшли до висновку, що економічна безпека є безперервним процесом, який забезпечується не лише державною, галуззю та підприємством, а і населенням.

Також, вивчаючи дослідження зарубіжних науковців стосовно питання економічної безпеки, ми зауважили те, що ці дослідження не є такими розгалуженими та глибокими як дослідження українських науковців. Ми вважаємо, що це пов'язано зі сферами інтересів іноземних громадян та громадян України.

Розглянемо на прикладі США ті потреби та інтереси, які найбільше цікавлять її громадян. За даними Центру розрахункових даних «Бюджет та політика» потребами громадян США є наступні: освіта та подальше працевлаштування, здоров'я людини та безпека навколишнього середовища, процвітання місцевих громад, економічна безпека (рис.3).

Рис.3. Головні потреби громадян США

Висновки з проведеного дослідження. Отже, провівши дослідження щодо сутності, змісту та характеристики поняття «економічна безпека» в Україні і за кордоном, можна сказати, що за кордоном найбільший акцент роблять на забезпечення економічної безпеки населення, потім підприємств і держави. Політика регулювання економічної безпеки на кожному з рівнів чітко регламентована нормативними документами, має постійне фінансування, її рівень досліджується для більш ефективного управління. На противагу, в Україні економічна безпека законодавчо регулюється лише на рівні держави, має більшу, у порівнянні з іншими країнами, кількість забезпечуючих складових, не має достатнього фінансування. Тому, для громадян зарубіжних країн, економічна безпека – це стовідсоткова упевненість у майбутньому не лише для себе, а й для своїх онуків; а для українців, економічна безпека – це засіб для можливості існування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Васильців Т. Г. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення [Монографія] / Васильців Т. Г., Волошин В. І., Бойкевич О. Р., Каркавчук В. В., [за ред. Т.Г. Васильціва] // – Львів: Видавництво, 2012. –386 с.
2. Власюк О. С. Економічна безпека України в умовах ринкових трансформацій та антикризового регулювання / О. С. Власюк // – К. : ДННУ «Акад. фін. управління», 2011. – 474 с.
3. Ильяшенко С.Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к ее оценке [Навчальний посібник]/ С.Н. Ильяшенко // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – №3. – С. 12-19.
4. Greer B. European economic security / Greer B.// Securing Europe`s future / Ed. By Flanagan. St., Hampson F. – L., - 1986.- P.221-242.
5. Jacob S. Hacker Economic Security at Risk / Jacob S. Hacker, Gregory A. Huber, Philipp Rehm, Mark Schlesinger, Rob Valletta // - URL: <http://www.economicsecurityindex.org>